

УДК 630.907.1

**ЗАПОВІДНА СПРАВА В УКРАЇНІ НА МЕЖІ ТИСЯЧОЛІТЬ
(сучасний стан, проблеми і стратегія розвитку):** Матеріали всеукраїнської загальнотеоретичної та науково-практичної конференції, присвяченої виконанню державної Програми перспективного розвитку заповідної справи в Україні “Заповідники” (м. Канів 11-14 жовтня 1999 р.). Ред. кол.: М.П. Стеценко (гол. ред.) та ін. – Канів, 1999. – 224 с.

У збірнику матеріалів конференції представлені роботи, які відображають загальнотеоретичні і методологічні проблеми заповідної справи, територіальної і таксономічної охорони, менеджменту, моніторингу, стану біорізноманітності на природно-заповідних територіях, актуальні питання розвитку науки, освіти, туризму, рекреації у природно-заповідній галузі. Він буде корисним для спеціалістів у галузі заповідної справи та охорони навколишнього природного середовища, науковців, студентів вищих навчальних закладів та широкого кола громадськості.

Редакційна колегія :

Головний редактор – Стеценко М.П., заступник Міністра охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України.

Відповідальний секретар – Крижановська О.Т., кандидат філологічних наук.

Наукові редактори:

Грищенко В.М., кандидат біологічних наук; Попович С.Ю., доктор біологічних наук; Чорний М. Г., кандидат біологічних наук; Шевчик В.Л., кандидат біологічних наук.

Комп’ютерний макет – В.М. Грищенко, Є.Д. Яблоновська-Грищенко

Обкладинка – фото О.А. Топішка

У випадку повної ізоляції акваторії лагуни від моря можливі два варіанти. При збереженні притоку прісних вод з боку материкового берега, утвориться прісноводна замкнута водойма, аналогічна Андріївському лиману, який недавно теж був морською затокою. Слід очікувати підвищення продуктивності за рахунок розселення *Chara aculeolata* при загальному збідненні видового складу рослинних угруповань. У віддаленому майбутньому можливо поступове заповнення акваторії лагуни мулястими наносами з рисових чеків та заболочування. У випадку припинення притоку прісних вод, найбільш імовірна достатньо швидка еволюція лагуни до мілководного солоного озера. Тоді продуктивність водойми дуже знизиться. Обидва варіанти кінець кінцем приведуть до втрати лагуною свого природоохоронного значення. У випадку припинення притоку прісних вод, але за умови збереження зв'язку лагуни із морем, флора і рослинність практично на всій її акваторії поступово набудуть морських рис. Первинна продукція у водоймі знизиться, але це у меншій мірі відіб'ється на орнітофауні заповідника. В нинішній момент, при інших рівних умовах, деякий приток прісних вод сприяє підтриманню природного балансу, що склався у екосистемі лагуни протягом останніх десятиріччя.

АНАЛІЗ ВИДОВОГО СКЛАДУ МАКРОМІЦЕТІВ РІЗНОМАНІТНИХ ПОЯСІВ РОСЛИННОСТІ ГІРСЬКОГО КРИМУ

І.С. Саркіна

*Державний Нікітський ботанічний сад УААН
334267 Крим, м. Ялта*

Біорізноманіття та специфіка розподілу макроміцетів Гірського Криму пов'язані з висотною зональністю рослинності цього регіону та різноманітністю природних умов. Вивчення макроміцетів ми почали у 1980 р. з заповідника "Мис Март'ян", рослинність якого належить до приморського поясу чагарників та низькостовбурних ялівцево-дубових лісів [1, 2]. В подальшому дослідження здійснювались також на території Ялтинського гірсько-лісового та Кримського природного заповідників, що займають значну частину площі Гірського Криму, та в інших районах. Таким чином обстеження проводилися як на південному схилі головного пасма, так і на північному макросхилі. Зібрані відомості про видовий склад макроміцетів, їхні зв'язки із фітоценозами, екологію, плодоношення, розповсюдження, сезонну динаміку. Проаналізувавши

та узагальнивши отримані дані, ми для кожного поясу рослинності Гірського Криму виділили активні види (таблиця). Б.А. Юрцев [3] під активними видами розуміє “преуспеваючий елемент флори”. Еколого-біологічні властивості активних видів відповідають загальній ландшафтно-кліматичній обстановці даної території, що знаходить своє вираження у підвищеній чисельності таких видів, значній широті їхньої екологічної амплітуди, більш рівномірному розподілі по території. Сукупність активних видів являє собою активне ядро флори, отже його вивчення становить самостійну цінність.

До активних нами в першу чергу були віднесені види, здатні створювати аспект, тобто домінантні. Крім них враховувалися субдомінантні – види з підвищеною чисельністю, тобто види, достаток яких по шкалі Гааса [4] відзначався балом 5 або 4 (всюди часто або в багатьох місцях). Кожному поясу або підпоясу рослинності належить свій комплекс активних видів. Порівняння цих комплексів дозволяє поділити активні види на три групи: 1) види, які поводять себе активно в усіх або більшості рослинних поясів; 2) види, активні тільки в одному-двох поясах рослинності – цією самою територією обмежується і їхнє розповсюдження; 3) види, що зустрічаються у різноманітних рослинних поясах, але далеко не скрізь є активними. Всього до нинішнього моменту виділено 74 активних види. До першої групи можна віднести 9: *Agaricus arvensis* (активний в усіх поясах рослинності, крім поясу букових та грабових лісів), *Clitocybe infundibuliformis*, *C. odora*, *Collybia dryophila*, *Licoperdon perlatum*, *Marasmius epiphyllus*, *Mycena polygramma*, *Oudemansiella radicata* (активні скрізь, крім поясу лучних степів яйли), *Mycena pura* (активний скрізь, крім шиблякових суспільств приморського поясу та лучних степів яйли). Майже усі ці види мають широке розповсюдження і зустрічаються в усіх флористичних областях СНД (за винятком *Oudemansiella radicata*, яка більш розповсюджена у південних районах), усі види відносяться до сапротрофів – підстилочних, ґрунтових та гумусових, хоча *O. radicata* та *M. pura* можуть, за деякими даними, також утворювати мікоризу. Друга група включає 7 видів: *Agaricus sylvaticus* активний тільки в ялівцево-дубових лісах шиблякового приморського поясу, *Cantarellus lutescens* зустрічається і домінує тільки в поясі хвойних лісів, *Lepista saeva* та *Lyophyllum gambosum* – в лучних степах яйли, *Lactarius vellereus* – в посадках берези на яйлі, *Oudemansiella mucida* – в букових лісах (у тому числі в лісових угрупованнях яйли), *Lactarius blennius* – в букових лісах. По екологічній приналежності ці види відносяться до мікоризоутворювачів (2 виду), ксилотрофів (2 виду), сапротрофів (2 виду). Інші види – 56 – складають третю групу. Слід відзначити, що в лісових посадках, особливо сосни, формується свій видовий склад, в окремих випадках широке

Таксономічна охорона. Біорізноманіття

Активне ядро мікофлори різноманітних поясів рослинності Гірського Криму

Вид	Південний схил головного пасма								Північний макросхил				
	Шибляковий приморський пояс (ПУК)			Хвойні ліси		Яйли			Букові та грабові ліси		Дубові ліси		Лісо-степ
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII
I	2	3	4	5	6	7	8	9	12	13	10	11	14
<i>Agaricus arvensis</i>	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	+	+
<i>A. campestris</i>	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+
<i>A. sylvaticus</i>	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Amanita vaginata</i>	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Armillaria mellea</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+
<i>Boletus luridus</i>	+	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+
<i>B. purpureus</i>	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
<i>Calvatia caelata</i>	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
<i>Cantharellus cibarius</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-
<i>C. lutescens</i>	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Clitocybe candicans</i>	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>C. geotropa</i>	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>C. gigantea</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
<i>C. infundibuliformis</i>	+	-	+	+	+	-	-	+	+	+	-	-	+
<i>C. nebularis</i>	-	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-
<i>C. odora</i>	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+
<i>Collybia confluens</i>	-	-	-	+	+	-	+	+	+	+	-	-	-
<i>C. dryophila</i>	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
<i>C. peronata</i>	-	-	-	+	+	-	-	+	+	-	-	-	+
<i>C. platyphylla</i>	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-
<i>Coprinus micaceus</i>	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
<i>C. picaceus</i>	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	+
<i>Cortinarius caerulescens</i>	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
<i>C. calochrous</i>	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>C. collinitus</i>	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
<i>C. lamiger</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
<i>Craterellus cornucopioides</i>	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-
<i>Gomphidius rutilus</i>	+	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-
<i>Hebeloma crustuliniforme</i>	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+
<i>Hydnum repandum</i>	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-
<i>Hypholoma fasciculare</i>	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-
<i>Hygrophorus eburneus</i>	-	-	-	+	+	-	-	+	+	-	-	-	-
<i>H. olivaceoalbus</i>	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Inocybe cervicolor</i>	+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-
<i>I. fastigiata</i>	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Lactarius blechnius</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
<i>L. deliciosus</i>	+	-	+	+	+	-	-	+	-	-	+	-	-
<i>L. insulsus</i>	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+
<i>L. fuliginosus</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-
<i>L. piperatus</i>	-	+	+	+	-	-	-	-	+	+	-	+	-
<i>L. pubescens</i>	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
<i>L. rufus</i>	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+

Заповідна справа в Україні на межі тисячоліть

Закінчення таблиці

1	2	3	4	5	6	7	8	9	12	13	10	11	14
<i>L. vellereus</i>	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
<i>L. volemus</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+		-
<i>Lepiota chyeolaria</i>	+	+	+	+	+	-	-	-	-				
<i>Lepista nuda</i>	+	-	+	+	+	-	-	-	-	-			+
<i>L. saeva</i>	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
<i>Leucopaxilus amarus</i>	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-			-
<i>Lycoperdon perlatum</i>	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+	+
<i>Lyophyllum immundum</i>	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-			-
<i>L. gambosum</i>	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
<i>Macrolepiota procera</i>	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-			+
<i>Marasmius epiphyllus</i>	+	+	+	+	-	-	-	-					
<i>M. oreades</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
<i>M. wynnei</i>	-	-	+	-	-	-	-	+	+				+
<i>Melanoleuca melaleuca</i>	+	-	-	+	-	-	-	-					
<i>Mycena polygramma</i>	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
<i>M. pura</i>	+	-	-	+		-	+	+	+	+	+	+	
<i>Oudemansiella mucida</i>	-	-	-	-	-	-	+	-		+	-	-	-
<i>O. radicata</i>	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
<i>Pleurotus ostreatus</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-
<i>Poliporus melanopus</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-
<i>Russula aeruginea</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-
<i>R. delica</i>	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+			-
<i>R. foetens</i>	-	+	+	+	-	-	-	-		+			-
<i>R. integra</i>	+	+	+	+	+	-	-	+		+			-
<i>R. rosacea</i>	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-
<i>R. rosea</i>	+	+	+	+	+	-	-	-		+	+	+	-
<i>R. xerampelina</i>	+	+	+	+	+	-	-	+		+			-
<i>Suillus granulatus</i>	+	-	-	+	+	-	-	+		-	+	+	-
<i>Tricholoma imbricatum</i>	+	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-
<i>T. terreum</i>	+	+	+	+	+	-	-	+	-	-			+
<i>Xerocomus chrysenteron</i>	+	+	+	+	+	-	-	-		-	+		+
<i>X. subtomentosus</i>	+	+	+	+	+	-	-	-		-	+		+

Умовні позначення до таблиці:

Південний схил Головного пасма

Шибляковий приморський пояс: I – дубово-ялівцеві ліси; II – шиблякові угруповання; III – ліси з дуба пухнастого.

Пояс хвойних лісів: IV – підпояс сосни кримської; V – підпояс сосни звичайної та бука.

Пояс лугових степів яйли: VI – лучні степи; VII – лісові угруповання; VIII – лісопосадки.

Північний макросхил

Пояс букових та грабових лісів: IX – букові ліси; X – грабові ліси.

Пояс дубових лісів: XI – підпояс дуба пухнастого; XII – підпояс дуба скельного. Лісостеповий предгірський пояс: XIII – лугові степи у поєднанні з шибляком та “дубками”.

+ – вид активний у даному поясі (підпоясі) рослинності;

+* – вид є активним і зустрічається тільки в даному поясі (підпоясі) рослинності;

- – вид не є активним у даному поясі (підпоясі) рослинності;

□ – дані недостатні.

розповсюдження одержують види, які в природних умовах не є активними або зовсім не зустрічаються в даному поясі рослинності. До таких видів відносяться облигатні симбіотрофи: *Suillus granulatus*, *Lepista nuda*, *Tricholoma terreum*, *Lactarius vellereus* та деякі інші. До аналогічного результату приводить участь сосни у ялівцево-дубових або дубових лісах. Ми не зважали на видовий склад лісопосадок, за винятком посадок на яйлі, де, в силу кліматичних умов, утворюються своєрідні мікоценози.

Література

1. Рубцов Н. И., Махаева Л. В., Шалыт М. С., Котова И. Н. Растительный мир: Сер. "Природа Крыма". Симферополь: Крым, 1966. 117 с.
2. Ресурсы поверхностных вод СССР. Т. 6: Украина и Молдавия. В. 4: Крым. Гидрометеоздат, 1966. 343 с.
3. Юрцев Б. А. Гипоарктический ботанико-географический пояс и происхождение его флоры. Комаровские чтения, 19. М.-Л., 1966. 94 с.
4. Васильева Л. Н. Изучение макроскопических грибов (макромицетов) как компонентов растительных сообществ // Полевая геоботаника. М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1959. Т. 1. С. 378-398.

ФЛОРИСТИЧНЕ РІЗНОМАНІТТЯ ЧОРНОМОРСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА (РЕЗУЛЬТАТИ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ)

О.Ю. Уманець

*Чорноморський біосферний заповідник
Херсонська обл., м. Гола Пристань, вул. Лермонтова, 1*

Чорноморський біосферний заповідник НАН України розташований на північно-західному узбережжі Чорного моря у межах Голопристанського району Херсонської області та Очаківського району Миколаївської області. На цей час площа суші заповідника становить 14 148 га і представлена низкою різних за величиною ділянок по узбережжю Тендрівської та Ягорлицької заток та Дніпровського лиману, а також островів, що знаходяться в цих затоках.

Не зважаючи на те, що заповідник є одним з найстаріших заповідників України (рік утворення – 1927), цілеспрямовані інвентаризаційні роботи по вивченню ботанічних об'єктів, особливо нищих рослин та грибів, на його території почалися в основному з кінця 70-х років і по ряду таксонів ще досі не закінчені. Для їх проведення були залучені спеціалісти Інституту ботаніки НАН України ім. М.Г. Холод-